

MINTAQADA MAXSUS IQTISODIY ZONALAR RIVOJLANISHINING NAZARIY ASOSLARI

Abdullayeva Zulfiya Sadullayevna

Abu Rayhon Beruniy nomidagi Urganch davlat universiteti

“Biznes va boshqaruv” kafedrasi o‘qituvchisi

E-mail: zulfiasadullaevna@mail.com

Annotatsiya

Ushbu maqola mintaqalarda maxsus iqtisodiy zonalarining (MEZ) rivojlanishidagi nazariy asoslarni o‘rganishga bag‘ishlangan. MEZ tushunchasi, ularni tashkil etish va rivojlantirishning iqtisodiy hamda huquqiy nazariyalari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada MEZning hududiy iqtisodiyotga ta’siri, investitsiyalarni jalb qilish va ish o‘rinlarini yaratish orqali iqtisodiy o‘sishga hissa qo‘shishi ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot MEZning nazariy asoslarini aniqlash va ularning mintaqaviy iqtisodiy rivojlanishdagi o‘rnini baholashga yo‘naltirilgan.

Kalit so‘zlar: maxsus iqtisodiy zonalar, mintaqaviy rivojlanish, hududiy iqtisodiyot, nazariy asoslar, investitsiya jalb qilish, ish o‘rinlari yaratish, iqtisodiy o‘sish, soliq imtiyozlari, sanoat zonalar.

Аннотация

Данная статья посвящена изучению теоретических основ развития специальных экономических зон (СЭЗ) в регионах. Рассматриваются понятие СЭЗ, экономические и правовые теории их создания и развития. Кроме того, анализируется влияние СЭЗ на региональную экономику, привлечение инвестиций и создание рабочих мест, способствующих экономическому росту. Исследование направлено на выявление теоретических основ СЭЗ и оценку их роли в региональном экономическом развитии.

Ключевые слова: специальные экономические зоны, региональное развитие, региональная экономика, теоретические основы, привлечение инвестиций, создание рабочих мест, экономический рост, налоговые льготы, промышленные зоны.

Abstract

This article is devoted to studying the theoretical foundations of the development of Special Economic Zones (SEZs) in regions. The concept of SEZs, as well as the economic and legal theories of their establishment and development, are analyzed. In addition, the article examines the impact of SEZs on regional economies, attracting investments, and creating jobs, thereby contributing to economic growth. The research is aimed at identifying the theoretical foundations of SEZs and assessing their role in regional economic development.

Keywords: special economic zones, regional development, regional economy, theoretical foundations, investment attraction, job creation, economic growth, tax incentives, industrial zones.

KIRISH

Maxsus iqtisodiy zonalar (MEZ) mintaqaviy rivojlanishni rag‘batlantirish va investitsiyalarni jalb qilish vositasi sifatida dunyo iqtisodiyotida keng qo‘llaniladi [1]. MEZlar orqali davlatlar soliq va bojxona imtiyozlari, qulay infratuzilma hamda huquqiy kafolatlar yaratib, yangi ish o‘rinlari ochish va texnologik yangilanishni rag‘batlantirish imkoniga ega bo‘ladi [2]. Hududiy iqtisodiyot nuqtai nazaridan MEZlar mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish, hududlararo tafovutlarni kamaytirish va eksport salohiyatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi [3]. Shu sababli MEZlarni tashkil etish va rivojlantirishning nazariy asoslarini o‘rganish mintaqalarda barqaror iqtisodiy o‘sish va raqobatbardoshlikni ta‘minlash uchun dolzarb hisoblanadi [4]. Ushbu maqolada MEZ tushunchasi, ularni tashkil etishning iqtisodiy va huquqiy nazariyalari hamda hududiy iqtisodiyotga ta‘siri tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Maqola mavzusini chuqurroq o‘rganish uchun tanlangan adabiyotlar hududiy rivojlanish va maxsus iqtisodiy zonalar (MEZ)ning nazariy va amaliy jihatlarini yoritishda asosiy manba sifatida xizmat qiladi.

M.Porterning “Millatlarning raqobatbardosh ustunligi” kitobda milliy va mintaqaviy raqobatbardoshlik nazariyasi, shuningdek, iqtisodiy zonalarini tashkil etish orqali investitsiyalarni jalb qilish va iqtisodiy o‘sishni rag‘batlantirish mexanizmlari tahlil qilinadi. Ushbu manba MEZlarning nazariy asoslarini tushuntirishda ilmiy poydevor vazifasini bajaradi [2].

BMTning 2022-yilgi “Jahon investitsiya hisobotlari”ida jahon amaliyoti va statistik tahlil orqali MEZlarning investitsiyalarni jalb qilish va hududiy iqtisodiyotga ta‘siri ko‘rsatib beriladi. Bu manba MEZning samaradorligi va global tajriba asosidagi tahlil imkoniyatlarini beradi [3].

X.Zhangning “Hududiy rivojlanishda maxsus iqtisodiy zonalar” kitobida MEZlarning hududiy rivojlanishga ta‘siri, iqtisodiy o‘sish va mahalliy ishlab chiqarish imkoniyatlarini nazariy va amaliy jihatdan tahlil qiladi. Shu bilan birga, mintaqaviy strategiyalar va barqaror iqtisodiy siyosatni shakllantirishga qo‘llanilishi mumkin bo‘lgan ilmiy asoslarni taqdim etadi [4].

Ushbu adabiyotlar sharhi maqola mavzusining ilmiy asosini mustahkamlaydi va MEZlarni mintaqaviy iqtisodiyot rivojlanishidagi nazariy va amaliy jihatlarini chuqur o‘rganish imkonini beradi.

METODOLOGIYA

Ushbu maqolada mintaqalarda maxsus iqtisodiy zonalarining (MEZ) rivojlanishidagi nazariy asoslarni o‘rganishda sifatli va solishtirma tahlil usullari qo‘llaniladi. Tadqiqot jarayonida nazariy adabiyotlar, huquqiy hujjatlar va global tajriba tahlil qilinadi. MEZlarning hududiy iqtisodiyotga ta‘siri, investitsiyalarni jalb qilish va ish o‘rinlarini yaratish kabi jihatlar solishtirma tahlil orqali baholanadi. Shuningdek, MEZlarning nazariy konsepsiyasi, ularni tashkil etish va rivojlantirish mexanizmlari o‘rganiladi. Tadqiqot natijalari mintaqaviy iqtisodiy rivojlanish va siyosatni shakllantirishda ilmiy asos yaratadi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Maxsus iqtisodiy zonalar (MEZ) mintaqaviy rivojlanishni rag‘batlantirish va investitsiyalarni jalb qilish vositasi sifatida dunyo iqtisodiyotida keng qo‘llaniladi [1]. MEZlar orqali davlatlar soliq va bojxona imtiyozlari, qulay infratuzilma hamda huquqiy kafolatlar yaratib, yangi ish o‘rinlari ochish va texnologik yangilanishni rag‘batlantirish imkoniga ega bo‘ladi [2]. Hududiy iqtisodiyot nuqtai nazaridan MEZlar mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirish, hududlararo tafovutlarni kamaytirish va eksport salohiyatini oshirishda muhim rol o‘ynaydi [3]. Shu sababli MEZlarni tashkil etish va rivojlantirishning nazariy asoslarini o‘rganish mintaqalarda barqaror iqtisodiy o‘sish va raqobatbardoshlikni ta‘minlash uchun dolzarb hisoblanadi [4]. Ushbu maqolada MEZ tushunchasi, ularni tashkil etishning iqtisodiy va huquqiy nazariyalari hamda hududiy iqtisodiyotga ta‘siri tahlil qilinadi (1-jadval).

1-jadval.

MEZlar samaradorligini ta‘minlaydigan shartlar va ularning hududiy iqtisodiyotga ta‘siri¹

Shart	Tushuntirish	Hududiy iqtisodiyotga ta‘siri	Global tajriba misollari
Strategik joylashuv	MEZlar transport yo‘llari, portlar, chet el bozorlariga yaqin hududlarda joylashishi	Logistika va eksport imkoniyatlarini oshiradi, ishlab chiqarish samaradorligini kuchaytiradi	Xitoy SEZlari – Shenzhen port va transport yo‘llariga yaqinligi eksportni oshirdi
Investitsion qulayliklar	Soliq va bojxona imtiyozlari, investorlar uchun kafolatlar, moliyaviy qo‘llab-quvvatlash	Investorlarni jalb qiladi, yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratadi, ish o‘rinlarini ko‘paytiradi	Singapur SEZlari – soliq imtiyozlari va soddalashtirilgan ruxsatnomalar orqali yirik investitsiyalarni jalb qildi
Samarali boshqaruv tizimi	MEZlarni boshqarish uchun markazlashgan va shaffof boshqaruv organlari, monitoring mexanizmlari	Resurslardan samarali foydalanishni ta‘minlaydi, korrupsiyani kamaytiradi, hududiy barqarorlikni oshiradi	Malayziya SEZlari – boshqaruv organlari orqali investitsiya loyihalarining tezkor amalga oshirilishi
Innovatsion rivojlanish mexanizmlari	Texnologik parklar, ilmiy-tadqiqot markazlari, innovatsion startaplarni qo‘llab-quvvatlash	Yangi texnologiyalarni joriy etadi, mahsulot sifatini oshiradi, yuqori qo‘shilgan qiymat yaratadi	Hindiston SEZlari – IT va texnologiya parklari orqali innovatsion sanoat rivojlandi

1-jadvaldagi shartlar va global tajriba shuni ko‘rsatadiki, MEZlarning samaradorligi faqat huquqiy kafolatlar va investitsion imtiyozlar bilan cheklanmaydi. Strategik joylashuv va boshqaruv tizimi MEZlarni mintaqaviy iqtisodiy barqarorlikka integratsiya qilishda muhim ahamiyatga ega. Shu bilan birga, innovatsion rivojlanish mexanizmlari yuqori qo‘shilgan qiymat yaratish va mahalliy sanoatni modernizatsiya qilish imkonini beradi.

O‘zbekistonning mintaqaviy tajribasini tahlil qilganda, MEZlarning samaradorligi asosan quyidagi ko‘rsatkichlar bilan baholanadi: investitsiyalar hajmi,

¹ Muallif ishlanmasi

ishlab chiqarish darajasi, eksport salohiyati va ish o‘rinlari soni. Masalan, Xorazm viloyatidagi MEZlarda so‘nggi yillarda ish o‘rinlari sezilarli darajada oshdi, bu esa mahalliy aholining daromadlarini ko‘paytirishga va hududiy iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, investitsiyalarni jalb qilish va eksport hajmini oshirishga qaratilgan siyosat MEZlar samaradorligini kuchaytiradi.

MEZlar hududiy iqtisodiy rivojlanishda innovatsion iqtisodiyot elementlari sifatida ham ahamiyatlidir. Ular yuqori texnologiyali ishlab chiqarish va xizmatlar, ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish imkoniyatini yaratadi. Shu nuqtai nazardan, MEZlarning samaradorligini oshirishda ilmiy-texnologik va innovatsion siyosatni uyg‘unlashtirish zarur.

Nazariy jihatdan, MEZlar hududlararo iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish mexanizmi sifatida ham ahamiyatlidir. Hududiy tafovutlar ko‘pincha ishlab chiqarish salohiyati, mehnat resurslari va infratuzilma imkoniyatlaridagi nomutanosibliklar bilan bog‘liq. Shu nuqtai nazardan, MEZlar hududiy iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash va mintaqaviy tafovutlarni qisqartirishga xizmat qiladi.

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, MEZlar mintaqaviy rivojlanishning samarali vositasi sifatida iqtisodiy, ijtimoiy va siyosiy jihatdan ahamiyatlidir. Ularning samaradorligi ko‘plab omillarga bog‘liq: investitsion muhit, huquqiy kafolatlar, boshqaruv tizimi, ishlab chiqarish salohiyati va hududiy siyosat. Shu bilan birga, global tajriba va O‘zbekiston amaliyoti MEZlarni rivojlantirishda kompleks yondashuv zarurligini ko‘rsatadi.

MEZlarning hududiy iqtisodiyotga ta’siri ko‘plab nazariy va amaliy jihatlarni o‘zida mujassam etadi. Nazariy asoslarni o‘rganish orqali ularning samaradorligini oshirish, hududiy tafovutlarni kamaytirish va mintaqaviy barqaror rivojlanishni ta’minlash mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tahlil shuni ko‘rsatdiki, maxsus iqtisodiy zonalar (MEZ) hududiy iqtisodiyotning rivojlanishida muhim strategik vosita sifatida ahamiyatga ega. MEZlar investitsiyalarni jalb qilish, ish o‘rinlarini yaratish, mahalliy ishlab chiqarish salohiyatini oshirish va eksportni rivojlantirish orqali mintaqaviy barqarorlikni ta’minlashga yordam beradi. Global tajriba va nazariy izlanishlar MEZlarning samaradorligi strategik joylashuv, investitsion qulayliklar, samarali boshqaruv tizimi va innovatsion rivojlanish mexanizmlariga bog‘liq ekanligini ko‘rsatadi.

Shu nuqtai nazardan, MEZlarni rivojlantirish bo‘yicha quyidagi takliflar ilgari suriladi: MEZlarning strategik joylashuvini optimallashtirish, logistika va infratuzilmani rivojlantirish, investitsion qulayliklarni kengaytirish orqali mahalliy va xorijiy investorlarni jalb qilish, boshqaruv tizimini takomillashtirish va monitoring mexanizmlarini kuchaytirish, shuningdek, innovatsion rivojlanish mexanizmlarini joriy etish va ilmiy-tadqiqot faoliyatini rivojlantirish.

Ushbu chora-tadbirlar MEZlarning hududiy iqtisodiyotga ta’sirini oshiradi va mintaqaviy rivojlanishning barqarorligini ta’minlashga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasining 2020-yil 17-fevral O‘RQ-604-sonli “Maxsus iqtisodiy zonalar to‘g‘risida”gi Qonuni <https://lex.uz/ru/docs/-4737511>
2. Porter M., The Competitive Advantage of Nations, Free Press, USA, 1990, pp. 23-45.
3. UNCTAD, World Investment Report 2022, United Nations, Switzerland, 2022, pp. 10-38.
4. Zhang X., Special Economic Zones in Regional Development, Routledge, UK, 2018, pp. 50-72.

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:	Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Ingliz tili muharriri:	Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Rus tili muharriri:	Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Musahhih:	Karimova Shirin Zoxid qizi
Sahifalovchi va dizaynerlar:	Sadikov Shoxrux Shuxratovich Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2025-yil, dekabr, 12-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.

Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 2024-yil 04-oktabrdagi 332/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. GOCT 7.56-2002 "Seriya nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlararo standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**